

ภาวะผู้นำสถานศึกษาตามพระพุทธศาสนา School Leadership According to Buddhism

พระมหามงคล อภิมงคล (ปราบชมภู)

Phra Mahamongkol Apimongkhlo (Prabchomphu)

นักวิชาการอิสระ

Independent scholar

Email: amnuay30@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้ เป็นการศึกษาเรื่อง ภาวะผู้นำสถานศึกษาตามพระพุทธศาสนา “ภาวะผู้นำ” มีความสำคัญอย่างมากต่อการพัฒนาองค์กรและการจัดการ เพราะจะทำให้มีการปฏิบัติที่ทำให้จุดมุ่งหมายขององค์กรบรรลุเป้าหมาย องค์กรไม่ว่าจะเป็นภาครัฐหรือเอกชน ไม่ว่าจะเป็นระดับโลกระดับชาติหรือระดับท้องถิ่น ภาวะผู้นำล้วนมีความสำคัญเพราะก่อให้เกิดผลที่แตกต่างอย่างเห็นได้ชัด ผู้นำบางคนทำให้องค์กรเฉื่อยชา เชื่องช้ากลับกลายเป็นองค์กรที่มีความกระฉับกระเฉง ว่องไว บางคนทำให้องค์กรที่เคยมีวิสัยทัศน์กว้างไกล มีสิ่งที่ทำทลายให้ทำตลอดเวลา ผู้นำจำเป็นต้องเอาความรู้ ความคิด ความสามารถและคุณธรรมมาสู่ภาคปฏิบัติเริ่มจากการทำงานได้ ทำงานดี ทำงานเป็น จนเกิดความชำนาญอันสืบเนื่องมาจากความรอบรู้ คือ 1) รู้หลักการรู้งาน รู้หน้าที่ 2) มีความแน่วแน่ที่จะไปถึงจุดหมาย 3) มีความพร้อมด้วยสติปัญญาความสามารถ 4) รู้จักความพอดี 5) ความเหมาะสมของเวลา 6) รู้สังคมโลก รู้สังคมโลก 7) รู้จักบุคคลที่เกี่ยวข้อง

คำสำคัญ : ภาวะผู้นำ, สถานศึกษา, พระพุทธศาสนา

Abstract

"Leadership" Is Very Important for Organizational Development And Management. This Will Make It Possible for The Organization to Achieve Its Goals. Organization, Whether Public Or Private. Be It Global, National or Local. Leadership Is Important Because It Produces A Noticeable Difference. Some Leaders Make The Organization Sluggish. Hooker Turns to A Nimble Organization. Some People Make Organizations That Have Visionaries Have A Challenge to Do All The Time. Leaders Need to Put Their Knowledge, Skills, And Morals Into Practice, From Work, to Work, to Working, to Being Skilled In The Areas of Knowledge, Such As Budgeting. Art Therapy The Roadmap Is Necessary. And The Use of Good Governance. Principle of Recognition of Others. Desirable Leadership Globalization 1) Know The Principles, Know The Job, Know The Duty 2) Have The Determination To Reach The Destination 3) Be Ready With Wisdom, Ability 4) Know The Fit 5) The Right Of Time 6) Know The World Society Know The World Society 6) Know Related Persons

Keywords: leadership, education, Buddhism

บทนำ

การจัดการศึกษา จึงเป็นปัจจัยสำคัญของการอบรมนิสัยการกลมเกลียวทางสังคม การเตรียมตัวเพื่อให้บุคคลมีทักษะความรู้ความสามารถในการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพในอนาคต ซึ่งเป็นเป้าหมายของการจัดการศึกษาในยุคโลกาภิวัตน์ มิใช่เพียงเพื่อประโยชน์ของคนบางกลุ่มเท่านั้น แต่ยังต้องมุ่งไปสู่สังคมในภาพรวมด้วย เป็นกระบวนการให้ การรับรู้และประสบการณ์ชีวิต การปรับเปลี่ยนทัศนคติ สร้างจิตสำนึก เพิ่มพูนทักษะปลูกฝังค่านิยม และการถ่ายทอดศาสนา วัฒนธรรม ศิลปะ พัฒนาความคิด โดยการจัดการศึกษาเพื่อให้บุคคลมีความเจริญงอกงามทางปัญญา มีความรู้ ความสามารถประกอบอาชีพและสามารถดำรงชีวิตได้อย่างเหมาะสม ก็ขึ้นอยู่กับบทบาทผู้บริหารสถานศึกษา ทั้งภาครัฐและเอกชน เป็นผู้กำหนดยุทธศาสตร์หลักในการสร้างกลไกและเป็นผู้นำขับเคลื่อนสำคัญในการบริหารสถานศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริหารยุคใหญ่หรือยุคโลกาภิวัตน์นั้น ต้องบริหารแบบ 1) คุณภาพด้านความสามารถ 2) คุณภาพด้านจิตใจ 3) ทำงานเป็นทีม 4) ความซื่อสัตย์ สุจริต และการกระจายอำนาจ โดยให้ชุมชน ผู้นำองค์กรส่วนท้องถิ่น ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องสร้างความเข้มแข็ง สร้างความรู้และความเข้าใจในบทบาทหน้าที่สร้างความเชื่อมั่นให้ทุกฝ่ายและทุกฝ่ายสามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยบูรณาการเข้าหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ซึ่งภาวะผู้นำสถานศึกษาตามหลักพระพุทธศาสนาต้องได้รับการพัฒนาทางด้านร่างกายและจิตใจ จะถูกขับเคลื่อนออกมาจากภายในคือจิตใจ จะมีลักษณะต่อไปนี้

ทฤษฎีเกี่ยวกับภาวะผู้นำ

ติน ปรัชญาพทุธิ์ (2527: 635-637) ได้กล่าวถึงทฤษฎีภาวะผู้นำที่เป็นหลักใหญ่ๆ น่าสนใจไว้ ดังนี้

1. ทฤษฎีผู้ยิ่งใหญ่ (Great Man Theories) ทฤษฎีนี้เชื่อว่า ผู้นำมีลักษณะพิเศษบางประการที่ผู้ตามไม่มี คือมีพลังกาย พลังสมองและพลังศีลธรรม ที่สืบเนื่องมาจากพันธุกรรมและสภาพแวดล้อมแต่ละยุคแต่ละสมัย เช่น เลนิน เซอร์ชิล อิตเลอร์ และมุสโสลินี เป็นต้น

2. ทฤษฎีสภาพแวดล้อม (Environmental Theories) ทฤษฎีนี้เชื่อว่า ภาวะผู้นำจะสืบเนื่องมาจากภาวะทางสังคมวัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการเมือง ผู้ที่จะก้าวขึ้นสู่ความเป็นผู้นำได้นั้นขึ้นอยู่กับความสามารถในหน้าที่และความชำนาญ (Abilities and Skills) ของเขาในขณะนั้นว่าสามารถแก้ไขสถานการณ์ต่างๆ ในยามวิกฤตได้ อย่างเช่น มหาตมะคานธี เป็นต้น

3. ทฤษฎีบุคคลสถานการณ์ (Personal Situational Theories) ทฤษฎีนี้ได้ นำเอาทฤษฎีสองทฤษฎีข้างต้นมารวมกัน ปัจจัยสำคัญที่นักทฤษฎีกลุ่มนี้ให้ความสนใจเป็นพิเศษ คือ สถานภาพปฏิกริยาโต้ตอบ การรับรู้และพฤติกรรมของบุคคลในกลุ่มของผู้นำและผู้ตาม

4. ทฤษฎีปฏิกริยาโต้ตอบความคาดหวัง (Interaction Expectation Theories) ผู้ที่จะก้าวเข้าสู่ตำแหน่งผู้นำได้ ต้องมีความคิดริเริ่มและสามารถดูแลโครงสร้างของปฏิกริยาโต้ตอบของสมาชิกในกลุ่ม เพราะจะต้องสามารถตอบสนองความคาดหวังของสมาชิกในกลุ่มตลอดเวลา

5. ทฤษฎีมนุษยนิยม (Humanistic Theories) ทฤษฎีนี้มุ่งที่จะพัฒนาสถาบันให้มีประสิทธิภาพและมีความเป็นปึกแผ่น โดยเน้นความสำคัญที่การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป้าหมาย คือ การปฏิบัติการเพื่อที่จะให้ได้มาซึ่งผลงานและน้ำใจจากผู้ร่วมงานในเวลาเดียวกัน

6. ทฤษฎีการแลกเปลี่ยน (Exchange Theories) ทฤษฎีนี้เชื่อว่า การที่ผู้ตามยินยอมหรือยอมรับผู้นำ ก็เพราะทั้งสองฝ่ายมีสัญญาที่จะแลกเปลี่ยนประโยชน์ซึ่งกันและกันอย่างไรก็ดี หากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเสียผลประโยชน์หรือฝ่ายหนึ่งละเมิดสัญญา ทั้งสองฝ่ายไม่สามารถ อดทนต่อไปได้ ภาวะผู้นำ ก็จะหมดความสำคัญลง

จะเห็นได้ว่า ทฤษฎีเหล่านี้อธิบายภาวะผู้นำ ของบุคคล จากปัจจัยที่สำคัญทางบุคลิกภาพเฉพาะตัว สถานการณ์ สิ่งแวดล้อมและสัมฤทธิ์ผลของการปฏิบัติงานนอกจากนี้ ทฤษฎีเกี่ยวกับภาวะผู้นำ โดยมีพื้นฐาน ตั้งอยู่บนสมมติฐานต่างๆ ดังนี้

1. ทฤษฎีเกี่ยวกับคุณลักษณะผู้นำ (Trait Theory) โดยมีสมมติฐานว่า ผู้นำที่ประสบผลสำเร็จ จะมีลักษณะของบุคลิกภาพที่ดี
2. ทฤษฎีทางสถานการณ์ (Situates Theory) โดยมีสมมติฐานว่า บุคคลที่ได้รับ การยอมรับว่าเป็นผู้นำที่เหมาะสมที่สุดในสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่ง ทั้งนี้ก็เพราะว่าเกิดจากลักษณะของกลุ่มที่เขาเป็น ผู้นำ
3. ทฤษฎีการเป็นผู้ตาม (Fellowship Theory) โดยมีสมมติฐานว่า เครื่องบ่งชี้คุณภาพ ของผู้นำก็คือคุณภาพของผู้ตาม ซึ่งเป็นวิธีที่ดีที่สุดในการประเมินคุณค่าของ ผู้นำ คือ การวิเคราะห์ ผู้ตามนั่นเอง
4. ทฤษฎีของผลรวม (Eclectic Theory) ทฤษฎีนี้ เกิดจากการนำเอาคำอธิบาย ของทฤษฎีทั้ง 3 ข้างต้นมารวมกัน เพื่อจะทำการ อธิบายเกี่ยวกับภาวะผู้นำ (Hodge & Johnson, 1970: 255)

สรุปได้ว่า ภาวะผู้นำเกิดขึ้นได้ทั้งสถานการณ์ เวลา โอกาส สภาพแวดล้อมทางสังคม ภาวะผู้นำนั้น เป็น ศิลปะสำหรับบริหารจัดการและเป็นจุดศูนย์กลางของพฤติกรรม คือใช้อำนาจ อิทธิพล ตาม บทบาทหน้าที่ เพื่อให้บรรลุความสำเร็จ ดังนั้น ผู้นำสงฆ์ ถ้าไม่มีภาวะผู้นำ จะโดยกำเนิดและ สภาพแวดล้อมกำหนดก็ตาม จะมีผลทำให้การบริหารงานขาดประสิทธิภาพหรือประสบความล้มเหลว

ภาวะผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนา

ภาวะผู้นำตามหลักที่สำคัญของการเป็นผู้นำที่สมบูรณ์ และเป็นคุณธรรมสำคัญของผู้นำที่สมบูรณ์ แบบด้วย คุณธรรมทั้ง 7 ประการ ย่อมนำบุคคลนั้นไปสู่ความมีคุณค่าอย่างแท้จริง เรียกได้ว่าเป็นคนสมบูรณ์ แบบ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2537: 13) อันประกอบไปด้วย

1. **รู้หลักการ (ธัมมัญญตา)** เมื่อดำรงตำแหน่ง มีฐานะหรือจะทำอะไรก็ตามต้องรู้หลักการรู้งาน รู้หน้าที่ รู้กฎเกณฑ์กติกาที่เกี่ยวข้อง เช่น อย่างผู้ปกครองประเทศชาติก็ต้องรู้หลักรัฐศาสตร์ และรู้กฎกติกาของ รัฐ คือกฎหมาย ตั้งแต่รัฐธรรมนูญลงมา แล้วก็ยืนอยู่ในหลักการ ตั้งตนอยู่ในหลักการให้ได้ ชุมชน สังคม องค์กร หรือกิจการอะไรก็ตาม ก็ต้องมีหลักการ มีกฎ มีกติกาที่ผู้นำจะต้องรู้ชัดแล้วก็ตั้งมั่นอยู่ในหลักการนั้น หรือทำให้กิจการนั้นๆดำเนินไปด้วยความเรียบร้อยตามหลักการใน ธัมมัญญตาของผู้นำตามหลักสัปปุริสธรรม คือ (ทองย้อย แสงสินชัย, 2536 : 8-9)

1. รู้หลักความจริง รู้ว่าเรื่องราว เหตุการณ์ที่ปรากฏขึ้นนั้นๆ มีหลักความจริงอย่างไร ทฤษฎี ความเห็น ข้อคิดเห็นนั้นๆ ความจริงเป็นอย่างไร
2. รู้หลักการ คือ รู้ว่า การงานที่ทำมีหลักการในการทำอะไร จะทำให้เกิดผลอย่างไร
3. รู้หลักการที่ทำให้เกิดผล รู้ว่าถ้าทำตามหลักการข้อนี้ๆ ย่อมจะเกิดผลอย่างนี้การรู้หลักการ รู้งาน รู้กติกาต่างๆ อย่างถูกต้อง ถือเป็นคุณสมบัติที่สำคัญของการเป็นผู้นำที่ดีที่จะต้องรู้หลักการ และกฎเกณฑ์ ของสิ่งทั้งหลายให้ชัดเจนในการปฏิบัติหน้าที่และดำเนินกิจการต่างๆ อย่างถูกต้อง จึงจะสามารถนำพาหมู่คณะ มวลชนและองค์กรไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายได้อย่างถูกต้อง

2. **รู้จุดหมาย (อัตถัญญตา)** รู้จุดหมาย มีความชัดเจนในจุดหมายแล้วจะต้องมีความแน่วแน่ที่จะ ไปให้ถึงจุดหมายด้วย ข้อนี้เป็นคุณสมบัติที่สำคัญมาก เมื่อใจมุ่งจุดหมาย แม้มีอะไรมากระทบกระทั่งก็ จะไม่หวั่นไหว อะไรไม่เกี่ยวข้องไม่เข้าเป้าไม่เข้าแนวทางก็ไม่มัววุ่นวาย ใครจะพูดว่ากล่าวอย่างไรก็ตาม เมื่อไม่ตรง เรื่องก็ไม่ควรใส่ใจ ไม่เก็บเป็นอารมณ์ ไม่ยุ่งกับเรื่องที่ไม่มีสาระ ใส่ใจแต่ในเรื่องที่เป็นแนวทางสู่จุดหมายอย่าง

ชัดเจน และบุคคลที่เป็นผู้นำที่เข้าใจในหลักสัปปุริสธรรมข้อนี้ด้วย (พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ วิฑิตญาโณ), 2536: 233)

ผู้นำที่มีอัตถัญญตา ต้องเป็นผู้รู้จักผลหรือจุดมุ่งหมายนั้น จะต้องเป็นผู้รู้จักผล รู้จักประโยชน์ รู้จักความมุ่งหมาย หรือรู้จุดมุ่งหมายปลายทางของการดำเนินงานว่าสิ่งที่ผู้นำกำลังดำเนินงานอยู่นี้ เพื่อจุดประสงค์อย่างไร หรือเมื่อพบเห็นเหตุการณ์ใดๆ เกิดขึ้น ก็สามารถคาดการณ์ได้ว่า ผลที่กำลังได้รับอยู่นี้เพราะเหตุอย่างนี้ เมื่อผู้นำมีความรู้จักผลและมีเป้าหมายในการดำเนินงานตามหลักธรรมในข้อนี้แล้ว ย่อมสามารถเป็นผู้มีวิสัยทัศน์ นำพาสังคมไปสู่ความเจริญ

3. รู้จักตน (อัตตัญญตา) คือต้องรู้ตัวตน คือใครมีภาวะเป็นอะไร อยู่ในสถานะใด มีคุณสมบัติ มีความพร้อม มีความถนัด สติปัญญาความสามารถอย่างไร มีกำลังแค่ไหน มีข้อยิ่งหย่อน จุดอ่อนจุดแข็งอย่างไร มีข้อเด่นข้อด้อยอย่างไร ซึ่งจะต้องสำรวจตนเอง และเตือนตนเองอยู่เสมอ ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาปรับปรุงตนเอง ให้มีคุณสมบัติมีความสามารถยิ่งๆ ขึ้นไป ไม่ใช่ว่าเป็นผู้นำแล้วจะเป็นคนสมบูรณ์ไม่ต้องพัฒนาตนเอง ยิ่งเป็นผู้นำยิ่งต้องพัฒนาตนเองตลอดเวลาให้น่าได้ดียิ่งๆ ขึ้นไป การรู้จักตนเอง พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญ ในการศึกษาเรื่องการรู้จักตนเองมาก จึงกล่าวได้ว่าจุดมุ่งหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนาก็คือที่ การรู้จักตนเองอย่างแจ่มแจ้งจนสามารถควบคุมพฤติกรรมทางกาย ทางวาจา และทางใจของตัวเองได้อย่างแน่อนนั่นเอง ทั้งนี้ การรู้จักตัวของตัวเอง รู้ว่าตนเองคือใคร มีฐานะ ตำแหน่งความรู้ความสามารถ กำลังเป็นอย่างไร การรู้จักตน รู้จักในเรื่องต่อไปนี้

1) รู้เรื่องที่ตัวเป็น หมายความว่า รู้จักภาวะของตัวเองว่า ตัวเรานี้เป็นอะไร จะได้ไม่สับสน เช่น เป็นพระ เป็นนักเขียน เป็นแม่พ่อ เป็นบุตร เป็นผู้นำหรือผู้ตาม เป็นต้น

2) รู้เรื่องที่ตัวมี คือรู้ฐานะตัวเองว่า มีศีลธรรมประจำใจขนาดไหน มีความรู้เพียงใด มีอำนาจกำลัง และรายได้เพียงใด

4. รู้ประมาณ (มัตตัญญตา) คือรู้จักความพอดี หมายความว่าต้องรู้จักขอบเขตขีดขั้นความพอเหมาะที่จะจัดทำในเรื่องต่างๆ ทำนยกตัวอย่างเช่น ผู้ปกครองบ้านเมืองรู้จักประมาณในการลงทัณฑ์อาชญา และการเก็บภาษี เป็นต้น ไม่ใช่เอาแต่จะให้ได้อย่างใจ และต้องรู้จักภาวะในการกระทำนั้นๆ หรือในเรื่องราว นั้นๆ มีองค์ประกอบหรือมีปัจจัยอะไรเกี่ยวข้องบ้าง ทำแค่ไหนองค์ประกอบของมันจะพอดี ได้สัดส่วนพอเหมาะ การทำการต่างๆ ทุกอย่างต้องพอดี ถ้าไม่พอดีก็พลาด ความพอดีจึงจะทำให้เกิดความสำเร็จที่แท้จริง ฉะนั้น จะต้องรู้จักองค์ประกอบและปัจจัยที่เกี่ยวข้อง และจัดให้ลงตัวพอเหมาะพอดี ความพอดีหรือหลักการรู้จักประมาณ ซึ่งจะเป็นข้อที่เสริมทำให้ผู้นำตามหน้าที่ ที่ได้รับมอบหมายและการรู้จักประมาณของผู้นำอีกประการเช่น ผู้ปกครองบ้านเมืองรู้จักประมาณในการใช้อำนาจการปกครอง การให้ทุนให้โทษ ผู้นำจะต้องใช้หลักธรรมในการปกครองจึงจะมีส่วนช่วยในการบริหารงานให้แก่ผู้นำและการเก็บภาษีการจัดงบประมาณในการพัฒนา สิ่งเหล่านี้จะต้องมีขอบเขตและต้องรู้จักว่าในการกระทำในเรื่องราวนั้นๆ มีองค์ประกอบหรือมีปัจจัยอะไรเกี่ยวข้องบ้าง ทำแค่ไหนองค์ประกอบจึงจะพอดี ได้สัดส่วนพอเหมาะกับการกระทำต่างๆ ถ้าไม่พอดีก็พลาด ความพอดีจึงจะทำให้เกิดความสำเร็จที่แท้จริง ฉะนั้นจะต้องรู้องค์ประกอบและปัจจัยที่เกี่ยวข้องและจัดให้ลงตัวเหมาะสมพอดี และการรู้จักประมาณอีก 3 ประการ คือ

1. รู้จักประมาณในการแสวงหา คือ แสวงหาอย่างไร จะเอามาเท่าไร ของที่แสวงหาขึ้นเพื่อประโยชน์อะไร หากไม่รู้จักประมาณในการแสวงหาแล้วก็จะเกิดความขัดแย้งขึ้นมาได้

2. รู้จักประมาณในการรับจากผู้อื่น หรือ คุณค่าผลประโยชน์ที่ตนจะได้ ต้องให้เกิดความเหมาะสมในการรับ

3. รู้จักประมาณในการบริโภคใช้สอยปัจจัยต่างๆ ตลอดทั้งรู้ประมาณในการพูด หรือการทำงาน การเรียน การพักผ่อน หลับนอน จะต้องให้เหมาะสมพอประมาณ

5. **รู้จักกาล (กาลัญญตา)** คือเวลา เช่น รู้ลำดับ ระยะ จังหวะ ปริมาณ ความเหมาะสมของเวลา ว่า เรื่องนี้จะลงมือตอนไหน เวลาไหนจะทำ อะไรอย่างไรจึงจะเหมาะ ดังจะเห็นว่าแม้แต่การพูดจาก็ต้องรู้จักกาลเวลา เช่นวางแผนว่า สังคมมีแนวโน้มจะเป็นอย่างไร ในเวลาข้างหน้าเท่านั้น และเหตุการณ์ทำนองนี้จะเกิดขึ้น เราจะวางแผนรับมือกับสถานการณ์นั้นอย่างไร ความเป็นผู้รู้คุณค่าของกาลเวลา รู้ว่าเวลาใดควรทำงาน เวลาใดควรหยุด รู้ว่าสิ่งนี้ควรใช้เวลาใด ไม่ควรใช้เวลาใด รู้จักเร่งเวลาที่ควรเร่ง รู้จักช้าในเวลาที่ควรช้า รู้จักประมาณเวลาในการทำงานทุกอย่าง ว่าควรใช้เวลาเท่าไร รู้จักใช้เวลาให้เป็นประโยชน์ ไม่ปล่อยเวลาให้ล่วงเลยไปโดยเปล่าประโยชน์เป็นต้น กาลัญญตา เป็นเหตุให้คนตรงเวลา รู้คุณค่าของเวลา ไม่อืดอาดยืดเยื้อในเวลาทำงาน ทำงานได้เสร็จตรงตามเวลา ทำให้ได้รับความนิยมนยกย่อง และเป็นเหตุให้การงานไม่อาภูล คั่งค้าง อันส่งผลให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองไม่สิ้นสุด ผู้ประกอบด้วยกาลัญญตา จัดว่าเป็นสัตบุรุษ คือเป็นคนดี คนฉลาด นำยากย่องนับถือ และเหมาะที่จะคบหาสมาคมด้วย

6. **รู้ชุมชน (ปริสัญญตา)** คือรู้สังคม ตั้งแต่ในขอบเขตที่กว้างขวาง คือ รู้สังคมโลก รู้สังคมโลก รู้สังคมของประเทศชาติ ว่าอยู่ในสถานการณ์อย่างไร มีปัญหาอะไรมีความต้องการอย่างไร มีปัญหาอะไรมีความต้องการอย่างไร โดยเฉพาะถ้าจะช่วยเหลือเขา ก็ต้องรู้ปัญหาความต้องการของเขา แม้แต่ชุมชนย่อยๆ ถ้าเราจะช่วยเหลือเขา เราก็ต้องรู้ความต้องการของเขาเพื่อสนองความต้องการได้ถูกต้อง หรือแก้ไขปัญหานั้นได้ตรงจุด (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2541: 26) ความเป็นผู้รู้จักชุมชนหรือสังคมที่ตนอาศัยอยู่ ชุมชนในที่ทำงาน ชุมชนที่ตนจะเข้าไปหา ว่าผู้คนในที่นั้นเป็นอย่างไร มีความต้องการหรือไม่ต้องการอะไร มีความเห็นมีข้อตกลงกันว่าอย่างไร จะเข้าไปหาหรือจะต้อนรับอย่างไรเป็นต้น เพื่อให้ความร่วมมือช่วยเหลือชุมชนนั้นได้ถูกต้อง เพื่ออยู่ในสังคมนั้นได้อย่างสงบสุข ไม่ทะเลาะหรือขัดแย้งกับชุมชนนั้น ปริสัญญตา เป็นเหตุให้ทำตัวได้ถูกต้อง อยู่ในชุมชนนั้นๆ ด้วยความสบายใจไม่มีเรื่องราวและได้รับความไว้วางใจ ไม่หวาดระแวงจากชุมชน มีความมองอาจในการเข้าชุมชน

7. **รู้บุคคล (บุคคลัญญตา)** คือรู้จักบุคคลที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะคนที่มาร่วมงานร่วมการร่วมไปด้วยกันและคนที่เราไปให้บริการ ตามความแตกต่างเฉพาะตัว เพื่อปฏิบัติต่อเขาได้ถูกต้องเหมาะสมและได้ผลตลอดจนสามารถให้บริการให้ความช่วยเหลือได้ตรงตามความต้องการ รู้ว่าจะใช้วิธีสัมพันธ์พูดจาแนะนำติชม หรือจะให้เขายอมรับได้อย่างไร โดยเฉพาะการใช้คนซึ่งจะต้องรู้ว่าคนไหนเป็นอย่างไร มีความถนัดถ้อยอาศัยความสามารถอย่างไร เพื่อใช้คนให้เหมาะกับงานนอกจากนั้นก็รู้ประโยชน์ที่เขาพึงได้ เพราะในการทำงานนั้นไม่ใช่ว่าจะเอาเขามาเป็นเพียงเครื่องมือทำงานให้ แต่จะต้องให้คนที่ทำงานทุกคนได้ประโยชน์ ได้พัฒนาตัวเอง ผู้นำควรรู้ว่าเขาควรจะได้ประโยชน์อะไรเพื่อความเจริญของงานแห่งชีวิตที่แท้จริงของเขาด้วย

บทสรุป

ภาวะผู้นำสถานศึกษาตามหลักพระพุทธศาสนาเกิดจากการบูรณาการภาวะผู้นำตามแนวคิด ตะวันตกและหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา และมีการประยุกต์ใช้งาน 1) รู้หลักการรู้งาน รู้หน้าที่ 2) มีความแน่วแน่ที่จะไปถึงจุดหมาย 3) มีความพร้อมด้วยสติปัญญาความสามารถ 4) รู้จักความพอดี 5) ความเหมาะสมของเวลา 6) รู้สังคมโลก รู้สังคมโลก 7) รู้จักบุคคลที่เกี่ยวข้อง เป็นคุณสมบัติผู้นำที่สำคัญอย่างยิ่งต่อการบริหารสถานศึกษาให้ประสบผลสำเร็จบรรลุตามวัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษา และการบูรณาการวิธีการทำงาน จะแสดงออกมาโดยธรรมที่ควรประพฤติควรที่จะมุ่งไปให้ถึงสภาวะอันสูงสุดต่อปัญหา อุปสรรคขององค์กรที่ผู้นำขาดทั้งองค์ความรู้ความสามารถก็เจริญไม่ได้ ตรงกับหลักสอนในทางพระพุทธศาสนา ได้แก่

ความไม่รู้ คือ อวิชชา ผลออกมาคือความเดือดร้อนต่อองค์กรที่เป็นภัยตนเอง ยิ่งผู้นำไม่มีความรู้ด้านคำสอนทางพุทธศาสนา ก็ย่อมเกิดปัญหามาก ด้วยเหตุนี้ จำเป็นต้องเข้าใจหลักธรรมหรือรอบรู้ในเรื่องของศาสนาบ้าง การที่ผู้นำไม่มีวิสัยทัศน์ในการแก้ไขปัญหา ก็ไม่สามารถมองคน มองงาน มององค์กรให้กระจ่างแจ่มแจ้งได้ ก็จะก่อให้เกิดปัญหาตามมาภายหลัง ผู้นำจะต้องรู้จักสร้างความสามัคคีในหมู่คณะให้จงได้ สร้างองค์ความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการองค์กรผู้นำเชิงพุทธ พบว่า ผู้นำจำเป็นต้องเอาความรู้ ความคิด ความสามารถและคุณธรรมมาสู่ภาคปฏิบัติเริ่มจากการทำงานได้ ทำงานดี ทำงานเป็น จนเกิดความชำนาญอันสืบเนื่องมาจากความรอบรู้ในหลายๆ ด้าน เช่นการงบประมาณ แผนการรักษาศิลปะขนบธรรมเนียม แผนงานที่มีความจำเป็น และรู้จักใช้เมตตาธรรมหลักธรรมาภิบาล หลักการรู้จักยกย่องผู้อื่น และให้มีการลงโทษแก่ผู้ที่ทำผิดล่วงละเมิดกฎหมายโดยไม่มีอคติแอบแฝงอยู่ในใจ สมควรตามโทษานุโทษ ตามทักษะสังคมของชาวพุทธที่มองเห็นโลกในฐานะซึ่งเป็นสิ่งที่อิงอาศัยกันและกันแล้วก็จะพัฒนาความรู้สึกรับผิดชอบ กตัญญูและกรุณาต่อกฎแห่งธรรมชาติเพื่อปลูกฝังให้สังคมมนุษย์ให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขได้

บรรณานุกรม

- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (2533). **เคลื่อนลูกที่ 5 ปราชญ์สังคม**. กรุงเทพมหานคร : ชัคเชส มีเดีย.
- ดิน ปรัชญาพฤทธิ์. (2527). **ภาวะผู้นำและการมีส่วนร่วม**. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ทองย้อย แสงสินชัย. (2530). **สัปปุริสธรรม 7 ประการ คุณสมบัติของคนดี 7 ประการ**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา.
- เนตร์พัฒนา ยาวีราข. (2536). **ภาวะผู้นำและผู้นำเชิงกลยุทธ์**. กรุงเทพมหานคร : บริษัทเซ็นทรัลเอ็กซ์เพรส จำกัด.
- ปิ่น มุทุกันต์. (2535). **พุทธศาสตร์ ภาคที่ 3**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต). (2539). **พุทธวิธีบริหาร**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ประยุตโต). **ประเวศ ะสี. อานันท์ ปันยารชุน และสีปนนท์ เกตุทัต. (2541). ผู้นำ. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: มติชน.**
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2537). **ธรรมานุชีวัต**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา. สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ ฐิตินาโณ). (2536). **นิเทศธรรม**. กรุงเทพมหานคร : เอมีเทรดดิ้ง.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2543). **ร่วมคิดร่วมเขียนปฏิรูปการเรียนรู้ ผู้เรียนสำคัญที่สุด**. กรุงเทพมหานคร: พริกหวานกราฟิค.
- สีปนนท์ เกตุทัต. (2531). **วิสัยทัศน์กว้างไกลปฏิบัติได้ผลจริง. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน.**
- Hoy. W.K. and Miskel. C.G. (1996). **Educational Administration: Theory research and practice**. 5th ed. New York: McGraw-Hill.
- Hodge & Johnson. (1970). **Management and Organization Behavior**. New York: John Willey & Sons.